

Піроженко Т. О., Гавриш Н.В., Соловійова Л.І. Діагностичне спостереження за поведінкою дитини з використанням казки. *Перспективи та інновації науки.* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2024. № 11(45). С. 1529-1543. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11\(45\)-1529-1543](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-11(45)-1529-1543)

УДК 159.98:[82-343]:159.922.75

Піроженко Тамара Олександрівна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології дошкільника, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, вул. Паньківська,2, м. Київ, тел.: (044) 288-33-20, email: 5197536tp@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

Гавриш Наталія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, проспект Волі, 51, м. Луцьк, тел.: (0332) 72-42-33, email: n.rodinaga@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Соловійова Людмила Іванівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, вул. Паньківська,2, м. Київ, тел.: (044) 288-33-20, email: soloviova.liudmyla@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3584-9779>

ДІАГНОСТИЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПОВЕДІНКОЮ ДИТИНИ З ВИКОРИСТАННЯМ КАЗКИ

Анотація. Автори статті представляють обґрунтований опис діагностичного інструментарію оцінки прояву психологічної стійкості в навичках і поведінці дитини старшого дошкільного віку. Актуальність проблеми використання діагностичної функції казки зумовлена свідомою спрямованістю дій дорослих на збереження неповторної індивідуальності дитини, психологічної цілісності портрету особистості в єдності емоцій, свідомості та регуляції поведінки. Розробники показують особливості використання казки крізь призму тематичного об'єднання завдань, вправ, діалогічних виборів та пояснень, утверджуючи, що сценарій дієвого розгортання сюжету казки надає нові можливості спостереження за особливостями поведінки дитини за умови чіткого розуміння дорослим цілей, завдань, критеріїв та показників прояву психологічної стійкості, визначених для діагностичного спостереження.

У такий спосіб наукова розвідка авторів щодо збагачення діагностичної функції казок спрямувала авторів до конкретизації психологічного інструментарію через визначення параметрів та критеріїв

оцінки особливостей поведінки дитини в процесі сприйняття та дієвого занурення в сюжетні події казки.

Розробка сценаріїв діяльнісного відтворення казки із включенням творчих завдань, вправ, діалогічних виборів та пояснень, оцінкою можливості дитини у прогнозуванні нових змін та сценаріїв поведінки природньо поєднує діагностичну функцію казки із виховною та корекційною практикою, наріжним центром якої постає дитина з її внутрішньою картиною світу та особливостями розвитку.

Для вивчення особливостей психологічної стійкості дитини-дошкільника авторами статті було вперше розроблено і представлено діагностичне спостереження за поведінкою дитини старшого дошкільного віку з використанням української народної казки «Котик і півник». Дана розробка пройшла попередню апробацію в 12 закладах дошкільної освіти та установах з різних міст України за участі 200 дітей віком від 5,5 до 6 років. Мета діагностичного спостереження: - оцінити здатність дитини до переживання та розуміння поведінки, дій, портретних характеристик людей та основних персонажів казки; - здатність до вибору особистих рішень в складних ситуаціях; - виявити особливості прояву психологічної стійкості в поведінці та навичках дитини старшого дошкільного віку в уявній та реальній ситуації взаємодії з однолітками.

Ключові слова: дитина старшого дошкільного віку, діагностика, казка, психологічна стійкість, діагностичне спостереження.

Pirozhenko Tamara Oleksandrivna, Doctor of Psychology, Professor, Head of the Laboratory of Preschooler Psychology, H.S. Kostiuk Research Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2 Pankivska St., Kyiv, tel.: (044) 288-33-20, email: 5197536tp@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

Gavrysh Nataliia Vasylivna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 51, Volia Ave., Lutsk, tel.: (0332) 72-42-33, email: n.rodinaga@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Soloviova Liudmyla Ivanivna, Ph.D. of Psychology, Senior researcher of the Laboratory of Preschooler Psychology H.S. Kostiuk Research Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2 Pankivska St., Kyiv, tel.: (044) 288-33-20, email: soloviova.liudmyla@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3584-9779>

DIAGNOSTIC OBSERVATION OF THE CHILD'S BEHAVIOR USING A FAIRY TALE

Abstract. The authors of the article present a substantiated description of the diagnostic tools for assessing the manifestation of psychological stability in the skills and behavior of a child of senior preschool age. The relevance of the problem

of using the diagnostic function of a fairy tale is due to the conscious orientation of adults' actions to preserve the unique individuality of the child, the psychological integrity of the personality portrait in the unity of emotions, consciousness and behavior regulation. The developers show the peculiarities of using a fairy tale through the prism of a thematic association of tasks, exercises, dialogic choices and explanations, arguing that the scenario of an effective unfolding of the fairy tale plot provides new opportunities for observing the peculiarities of a child's behavior, provided that the adult clearly understands the goals, tasks, criteria and indicators of psychological stability defined for diagnostic observation.

Thus, the authors' scientific research on enriching the diagnostic function of fairy tales directed the authors to specify psychological tools by defining parameters and criteria for assessing the characteristics of a child's behavior in the process of perception and effective immersion in the plot events of a fairy tale.

The development of scenarios for the active reproduction of a fairy tale with the inclusion of creative tasks, exercises, dialogic choices and explanations, and the assessment of the child's ability to predict new changes and behavioral scenarios naturally combines the diagnostic function of a fairy tale with educational and correctional practice, the cornerstone of which is the child with his or her internal picture of the world and developmental characteristics.

In order to study the peculiarities of psychological stability of a preschool child, the authors of the article first developed and presented a diagnostic observation of the behavior of a child of the senior preschool age using the Ukrainian folk tale "The Cat and the Cockerel". This development has been preliminarily tested in 12 preschool educational institutions and institutions from different cities of Ukraine with the participation of 200 children aged 5.5 to 6 years. The purpose of the diagnostic observation: - to assess the child's ability to experience and understand the behavior, actions, portrait characteristics of people and the main characters of the fairy tale; - the ability to make personal decisions in difficult situations; - to identify the peculiarities of psychological stability in the behavior and skills of a senior preschool child in an imaginary and real situation of interaction with peers.

Keywords: a child of older preschool age, diagnosis, fairy tale, psychological stability, diagnostic observation.

Проблема використання діагностичної функції казки свідчить про актуальність психолого-педагогічного напрямку, який зберігає свідому направленість дій дорослих на збереження неповторної індивідуальності дитини, психологічну цілісність портрету особистості в єдності емоцій, свідомості та регуляції поведінки. В такий спосіб наукова розвідка авторів щодо збагачення діагностичної функції казок спрямувала авторів до конкретизації психологічного інструментарію через визначення параметрів та критеріїв оцінки особливостей поведінки дитини в процесі сприйняття та дієвого занурення в сюжетні події казки. Розробка сценаріїв діяльнісного відтворення казки із включенням творчих завдань, вправ, діалогічних

виборів та пояснень, оцінкою можливості дитини у прогнозуванні нових змін та сценаріїв поведінки природньо поєднує діагностичну функцію казки із виховною та корекційною практикою, наріжним центром якої постає дитина з її внутрішньою картиною світу та особливостями розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний освітньо-виховний та культурно-естетичний потенціал казки залишається центрі уваги науковців і практиків дошкільної освіти. Доцільність звернення до проблеми діагностичної функції казки в освітньої роботі з дітьми підтверджується низкою нормативних документів (законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства»), чинних комплексних освітніх програм, у змісті яких наголошується на особливому значенні казкового жанру як надзвичайно ефективного засобу у процесі формування особистості дитини. Використання діагностичної функції казки надає дорослому нові можливості діагностичного спостереження та розвивального вправління, в якому можна прогнозувати особливості прояву активності та поведінки дитини, сприяти формуванню позитивних особливостей особистості, рис характеру, необхідних у реальному житті, допомагати змінювати неадаптивні та неконструктивні способи поведінки, мислення або ставлення до оточуючого світу на більш ефективні та адаптивні прояви активності особистості. Високо оцінюючи надзвичайний потенціал казки автори пропонують розробку інструментарію діагностичного спостереження за особливостями прояву психологічної стійкості дитини в ситуації дієвого занурення в сюжетні події казки.

Метою статті є обґрунтування та опис діагностичного інструментарію оцінки прояву психологічної стійкості в навичках і поведінці дитини старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вивчення особливостей психологічної стійкості дитини-дошкільника авторами статті було вперше розроблено і представлено діагностичне спостереження за поведінкою дитини старшого дошкільного віку з використанням української народної казки «Котик і півник». Дана розробка пройшла попередню апробацію в 12 закладах дошкільної освіти та установах з різних міст України за участі 200 дітей віком від 5,5 до 6 років. Мета діагностичного спостереження: - оцінити здатність дитини до переживання та розуміння поведінки, дій, портретних характеристик людей та основних персонажів казки; - здатність до вибору особистих рішень в складних ситуаціях; - виявити особливості прояву психологічної стійкості в поведінці та навичках дитини старшого дошкільного віку в уявній та реальній ситуації взаємодії з однолітками.

Здійснювати діагностичне спостереження рекомендуємо в кабінеті психолога, груповій кімнаті, або спортивній залі дошкільного закладу.

Взаємодія дорослого з дитиною організовується в різних форматах: індивідуальному, парному та груповому. Час для проведення обстеження: перша або друга половина дня; індивідуальна робота до 25 хвилин; парна та групова до 25 хвилин кожна (3-4 зустрічі) впродовж дня з дотриманням звичного для дітей розпорядку. Слід підготувати таке обладнання: 1. *Бланки фіксації результатів*. До початку індивідуальної взаємодії з дитиною необхідно записати вихідні дані про неї (ім'я, перша літера прізвища, вік із зазначенням повних років та місяців на момент проведення спостереження), дату проведення. Діагностичне спостереження застосовується з дітьми старшого дошкільного віку (від 5,5 до 7 років життя). Бланки заповнюються одразу після завершення взаємодії з дітьми. 2. Для завдання «*Я у світі*» та інтерв'ю з дитиною: тканина, серветка або хустка (світла, однотонна 45*45 см), 15-20 різноманітних дрібних іграшок (наприклад, як у Кіндер-сюрпризі). 3. Для завдання «*Здогадайтеся, про що нова книжка*»: поштовий пакет з книжкою «Котик та Півник». 4. Для завдання «*Три головні ознаки*»: дошка для розміщення картинок і малюнків; картинки із зображеннями kota і півня, дві однакові картки зі схемою, на якій зображені стрілочки і кружки. 5. Для завдання «*Припущення*»: картка з умовними позначеннями припущень: (К (казка) і О (оповідання); смайлики «Веселий» і «Сумний», знак «Серце» і знак «Хмарка з громовицею», знак «Хатка» і знак «Ліс/дерево»); 4 білих картки 8*11 см, щоб закрити хибні твердження. 6. Для завдання «*Небезпечний ліс*»: дошка для розміщення картинок; картинки із зображеннями: лісові хащі, ягоди, гриби, брудна вода, ламання гострих гілок, перехрестя стежок, вогнище, болото, гострі гілки, дитина одна без дорослих. 7. Для завдання «*Допоможіть півнику дістатися з лісу додому*»: картинка із зображенням лабіринту, один простий олівець. 8. Для завдання: «*Перенесіть вежу на лінійці*»: лінійка-дощечка (завдовжки до 40 см), на якій в один ряд можна розмістити кубики зі стороною до 6 см, 7 однакових кубиків. Кубики на лінійці розміщують у формі вежі таким чином: 1 ряд – 3 кубики, 2 ряд – 2 кубики, 3 ряд – 1 кубик, 4 ряд – 1 кубик. Два стільчика: на першому стоїть збудована вежа; на другому стільчику прив'язано повітряну кульку, або знаходиться прапорець чи іграшка. Відстань, яку мають пройти діти з кубиками на лінійці від одного стільчика до іншого – 5 метрів. 9. Для завдання «*Що робити в критичній ситуації?*»: дошка для розміщення картинок; картинки із зображеннями: телефон, заплакане обличчя, замок для дверей. 10. Для завдання «*Змінюємо казку*»: паперова стрічка (10*27см), складена втричі.

В ході спостереження за поведінкою дитини використовуються ігрові діагностичні завдання, зміст яких тісно пов'язаний із сюжетом і проблематикою казки «Котик і півник». Тема казки стрижнем проходить через усе спостереження. Педагог утримує в роботі з дітьми основні смислові акценти казки. Серед яких підкреслюється сенс, що герої дружні, але різні: сильний, відповідальний, рішучий, тямущий, хитруватий Котик і безвідповідальний, нерішучий, слабкий Півник; порушення правил і

домовленостей; безпека спілкування; взаємодія, підтримка, дружність; творче розв'язання складних завдань.

Діагностичне спостереження складається з трьох етапів: початкового, основного та заключного (рефлексивного). На першому етапі відбувається знайомство у формі виконання завдання «Я у світі» та інтерв'ю з дитиною, а також проводиться підготовча робота з літературним текстом.

Завдання «Я у світі» та інтерв'ю з дитиною використовується з метою налагодити контакт з дитиною, дослідити її уявлення про себе та оточуючий світ, особливості взаємин з найближчим соціальним оточенням - сім'єю, друзями (значущості, ступеню близькості та інтенсивності); проводиться індивідуально. На початку спостереження дорослий звертає увагу дитини на матеріал, що лежить на столі: «Поглянь, перед тобою лежить тканина та різні іграшки. Постели, будь ласка, на стіл тканину (пауза). Уяви, що тут ти і всі найважливіші (близькі, дорогі) для тебе люди. Бачиш їх? (пауза) А тепер знайди кожному своє місце - вибери потрібні іграшки і розклади їх на тканині (пауза)». Коли дитина завершить роботу, дорослий прибирає невикористані іграшки і продовжує: «Ось така картина в тебе вийшла. Розкажи про це (фіксує відповіді та розповідь дитини). Спочатку покажи себе, назви своє ім'я і прізвище. Скільки тобі років? Ти хлопчик чи дівчинка? опиши, який(а) ти? Що для тебе є важливим у житті? Про що ти мрієш? А тепер по одному познайом мене з іншими героями на цій сцені. Розкажи, хто вони, як їх звати, чому вони для тебе є найважливішими». Якщо запитання викликають у дитини надмірну емоційну реакцію, або вона замовкає, відмовляється відповідати, то слід зупинити роботу і заспокоїти дитину. Після того, як дитина розкаже про усіх героїв, дорослий завершує роботу з нею словами, на кшталт: «Дякую, що розповіла про себе і близьких тобі людей. Мені було дуже цікаво». Якщо дитина працювала неохоче, дорослий каже, наприклад, так: «Сьогодні тобі зовсім не хотілося виконувати завдання, але я думаю, що ти вмієш це робити добре і наступним разом за допомогою іграшок ти розкажеш мені про себе і своїх близьких».

Підготовчу роботу з літературним текстом дорослий організує з усією групою дітей під час однієї зустрічі (заняття) з метою актуалізації знань про відому казку, дослідження здатності дошкільників робити аналіз, висловлювати припущення. У завданні «Згадайтеся, про що нова книжка» дорослий демонструє дітям пакет з книжкою і запрошує їх подивитися, який пакет прийшов поштою до групи дитячого садочка. «Нічого про цю книгу поки невідомо. Лише назва – «Котик і півник». Цікаво, про що вона. Як ви думаєте?»

Далі у завданні «Розкажіть» дорослий пропонує дітям: «Розкажіть, чи траплялося вам бачити живого kota і півня. Як вони виглядають? Які вони за розміром? Що між ними спільного? В чому відмінність? Кого можна назвати милим, пухнастим? Хто з них тихий? Гучний? Про кого можна сказати красивий, яскравий?»

Потім усі переходять до завдання *«Три головні ознаки»*. Дорослий надає дітям інструкцію до його виконання: «Спочатку поміркуйте, за якими ознаками можна впізнати kota і півня? (Наприклад, у kota є вуса, лапки з царапками, «няв»; у півня є гребінець, дзьоб, хвіст) (Дорослий прикріплює на дошку поряд одна з одною картки зі схемами). А тепер намалюємо на картках три головні ознаки для кожного з них (Діти кажуть дорослому, що він має малювати). Після виконання дорослий просить дітей прокоментувати зображення: «Розкажіть, що у нас вийшло» і в кінці, як підсумок, прикріплює над кожною схемою відповідну картинку kota чи півня.

В наступному завданні *«Припущення»* дорослий запитує дітей: «Як на вашу думку, наша книжка – казка чи оповідання? Ця історія весела чи сумна? Кіт і півник ворогували чи дружили? Вони були домашніми улюбленцями своїх господарів чи жили окремо від людей?» Дорослий фіксує припущення дітей на картці (закриває хибні твердження).

На основному етапі спостереження дорослий пропонує дітям, об'єднаним у групу, діагностичні завдання на базі літературного тексту. Робота здійснюється під час декількох зустрічей. Спочатку дорослий запрошує дітей: «Давайте відкриємо пакет і познайомимося з цією книжкою ближче. Тоді зможемо перевірити, чи справдяться наші припущення». Читає дітям казку. Далі слідує *«Робота з припущеннями»*. Дорослий повідомляє дітям завдання: «Доведіть, що ця історія – казка (оповідання); чому цю історію не можна назвати веселою; як ви зрозуміли, що Котик і Півник жили дружно; де вони жили? Скільки припущень справдилися?» Потім під час *«Обговорення казки за запитаннями»* діти мають дати відповіді: «Хто з двох друзів виявився розсудливішим і сильнішим? Назвіть хоча б дві причини, чому Півник потрапив у біду? Як Котику вдалося врятувати свого друга?» У завданні *«Небезпечний ліс»* дорослий пропонує дітям: «Поміркуйте, що в лісі може бути небезпечним?» Демонструє картинки: лісові хащі, ягоди, гриби, брудна вода, гострі гілки, перехрестя стежок і просить дітей: «Поясніть, чому ці речі можуть бути небезпечними? Зустріч з ким у лісі може бути небезпечною для Півника і Котика? Які дії у лісі можуть бути небезпечними?» Якщо діти утруднюються з відповіддю, дорослий демонструє картинки: вогнище, болото, ламання гострих гілок, одна дитина без дорослих і просить дітей: «Поясніть, чому ці дії можуть бути небезпечними?» По завершенні обговорення дорослий резюмує відповіді дітей з акцентом на позитивні моменти лісу і прогулянок (свіже повітря, багато простору, яскраві кольори квітів, тепле спілкування з рідними і друзями тощо).

Наступне завдання *«Допоможіть півнику дістатися з лісу додому»* використовується у формі лабіринту з метою вивчення навичок дитини довільно скеровувати свою увагу, організовувати сприймання, спрямовувати мисленеві дії на вирішення завдання, вміння виявляти витримку,

дотримуватися правил, взаємодіяти з однолітком, спрямовувати свої дії на досягнення спільної мети. Дорослий повідомляє інструкцію двом дітям, які виконуватимуть завдання в парі: «Уважно розгляньте картинку. Що тут відбувається? Як ви думаєте, якої допомоги потребує півник? (ніякої, або нагодувати, дати водички, провести додому)». Вказує на лабіринт: «Перед вами шлях, який треба пройти. Потрібно знайти та намалювати найкращий і безпечний варіант. Початок і кінець шляху позначені стрілочками. Йдучи цим шляхом необхідно дотримуватися правил: рухатися лише білими доріжками; не перетинати доріжку, якщо вона перекрита (показує), розірвана (показує), або якщо потрапиш в глухий кут (показує), а повертатися назад до перехрестя і шукати інший шлях, досі не випробуваний. Повторіть правила. Почали!» Далі дорослий пропонує дітям продовжити мандрувати з героями казки і для цього - об'єднатися в нову пару.

Завдання *«Перенесіть вежу на лінійці»* виконується у формі руханки та націлене на вивчення навичок дитини довільно регулювати свої дії та вмінь долати труднощі, взаємодіяти з однолітком, спрямовувати свої дії на досягнення спільної мети. Дорослий повідомляє дітям зміст завдання: «Перенесіть вежу на лінійці (до кульки, прапорця або іграшки). Правило дій таке: якщо вежа по дорозі впаде, то її необхідно спочатку відновити і лише потім рухатися далі.» Дорослий пропонує дітям продовжити мандрувати з героями казки і для цього - об'єднатися в нову пару.

Перед виконанням завдання *«Як сказати Лисиці «Ні!»* дорослий пояснює дітям, що «Не завжди треба погоджуватися з тим, що тобі пропонують, тим більше незнайомці, як, наприклад, Лисиця Півнику. Потренуйтеся, як би ви відмовили Лисиці. Скажіть один одному ввічливо але твердо слово: «Ні!». Подумайте, коли відмовляєте, чи достатньо переконливий (впевнений) у вас вираз обличчя. Можна сказати просто «Ні!» (з переляком і мольбою на обличчі), а можна твердо відмовити і додати пояснення: «Дякую, але ні!», «Ні! Я не розмовляю з незнайомцями!», «Ні! Мені цього не треба!», «Ні! Я не буду цього робити!». Розкажіть про свої почуття під час виконання завдання.»

У наступному завданні *«Якщо»* дорослий зауважує дітям, що «Будь яка дія має наслідки. Поміркуйте, що може бути, якщо – продовжіть речення: якщо Півник гулятиме в лісі, то... (зверніть увагу, що наслідки дій можуть бути не лише негативні, а й позитивні, наприклад, якщо півник гулятиме в лісі, то... дихатиме свіжим повітрям, буде мати міцне здоров'я, більше дізнається про життя лісу і т.п.); якщо довіряти незнайомцям, то...; якщо залишати двері дому відкритими, то...; якщо порушувати обіцянку, то...; якщо товариш потрапив у біду, то...»

Далі дорослий пропонує дітям завдання *«Що робити в складній ситуації?»*: «Пригадайте, як почувався Котик, коли побачив, що Лисиця вкрала його друга Півника. Уявіть, якби ви опинилися в такій ситуації або в

той момент поряд з Котиком. Щоб ви йому порадили, що робити в складній ситуації, якщо ти сильний і сміливий (пауза), якщо ти маленький і слабкий. Погляньте на картинки (заплакати, замкнути двері і сховатися, зателефонувати по допомогу, тікати світ за очі, тощо). Виберіть якийсь варіант із запропонованих чи придумайте свій».

Потім у завданні *«Якщо не так, то як?»* дорослий звертається до дітей з проханням: «Пригадайте, що придумав винахідливий Котик, щоб перехитрити Лисицю та її діток? Якби ви були на місці сміливого та винахідливого Котика, а у вас не було скрипочки та торби, що б ви придумали, щоб визволити Півника: Поміркуйте, чим у лісі можна було скористатися, щоб вийшов цікавий звук, який би здивував лисенят? За допомогою чого можна було б налякати лисенят, щоб звільнити Півника? На що б можна було запропонувати лисеняткам обміняти Півника? Навчіть Півника, як зуміти постояти за себе, чого потрібно йому навчитися?»

Заключний (рефлексивний) етап містить завдання, в яких діти на тлі узагальнення отриманого досвіду в процесі роботи з казкою роблять певні висновки, формулюють важливі для себе сенси і правила. Відбувається впродовж однієї зустрічі (заняття). Дорослий активізує дітей для нового завдання *«Порівняйте»* та пропонує подумати і обрати: «Якби кожен з вас був персонажем цієї казки, ким би ти був – Півником чи Котиком? Скажіть про себе: Я такий /не такий, як Котик... (який?), тому що... Я такий /не такий, як Півник... (який?), тому що... Я б хотів бути таким, як Котик /Півник, і тоді б...»

У наступному завданні *«Змінюємо казку»* дорослий організовує взаємодію з усією групою дітей, а завершує роботу з кожною дитиною окремо. Інструкція для дітей така: «Ось паперова стрічка, складена втричі. Це три частини казки: початок, середина і закінчення. Кожен з вас можеш стати автором нової казки. У ній Півник може бути не слабким і безпорадним, а сміливим і рішучим. Як би тоді могла починатися казка? Як би діяв Півник, якби відчув небезпеку з наближенням Лисиці? Як би він міг допомогти Котику звільнити себе з полону? Зміна казки може стосуватися усіх її учасників. Мені дуже цікаво, яку казку придумає кожен з вас. Коли хтось буде готовий, підходьте до мене і я залюбки послухаю вашу нову казку.»

Рефлексивну розмову «Важливі правила від Котика і Півника» дорослий розпочинає словами: «Кожна казка несе в собі мудрість, навчає як вчиняти краще. Поміркуйте, хто з героїв казки міг би дати вам такі поради: Не можна довіряти незнайомцям. Кожна дія має свої наслідки. Не залишай товариша в біді. Вмій за себе постояти. Яке з цих правил для вас виявилось найважливішим? Поясніть, чому». По завершенні розмови дорослий пропонує дітям: «Якщо хочете, намалуйте ілюстрації до казки чи запросіть друзів зробити з казкою театр.»

Застосування діагностичного спостереження передбачає оцінку активності дитини під час виконання завдань: фіксацію певних поведінкових, емоційних проявів та відповідей на запитання дорослого. Для цього необхідно позначати наявність або відсутність відповідей дитини на усі запитання та/або певні прояви («+», тобто «так», якщо дитина відповіла на ваше запитання та/або ознака проявилася, або «-», тобто «ні», якщо дитина не відповіла на поставлене запитання та/або певна ознака не проявилася). У примітках рекомендуємо записувати відповіді дитини, а також незвичні для її повсякденної поведінки та настрою прояви під час виконання завдання. Обробка отриманих даних: підрахувати кількість позитивних оцінок «+» («так»), які отримала дитина, та визначити результат виконання завдання: три і більше позитивних оцінок «+» – достатній рівень, менше трьох – недостатній рівень (окрім завдання «Я у світі» та інтерв'ю з дитиною).

На початковому етапі спостереження під час виконання завдання «Я у світі» та інтерв'ю з дитиною необхідно:

1. Записати відповіді дитини на запитання про себе та розповідь про близьких людей.
2. Оцінити наявність у діяльності дитини певних ознак прояву змістовних компонентів психологічної стійкості за наведеними показниками: - ціннісне ставлення до себе (позитивно ставиться до себе; виявляє інтерес до свого внутрішнього світу (якості, бажання, мрії); обґрунтовує своє ставлення до близьких людей); - ціннісне ставлення до близьких людей (позитивно ставиться до близьких людей; у своїй розповіді виявляє довіру, повагу, любов до близьких людей та відзначає їх цінність у взаєминах; відзначає цінність життя, здоров'я, сім'ї та інших загальнолюдських цінностей); - ціннісне ставлення до світу (виявляє інтерес до завдання; виявляє переважно оптимістичне світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього); - уявлення про себе (має позитивне уявлення про себе; описуючи себе, називає свої зовнішні особливості та внутрішні якості, називає свої почуття, бажання і мрії); - уявлення про стосунки з близькими людьми (називає особливості значущих взаємин між близькими людьми (грунтуються на довірі, повазі, любові, турботі); - навички контролю та регуляції своїх емоцій, дій, поведінки (управляє собою, намагається безпечно виявляти свої емоції, виражає почуття за допомогою слів, міміки, жестів; пояснює причину своїх емоцій; приймає і послідовно виконує завдання, відповідає на усі поставлені запитання). Для того, щоб визначити рівень виконання дитиною завдання, необхідно підрахувати кількість позитивних оцінок «+», тобто «так» за прояв дитиною кожної ознаки під час виконання завдання. Достатньому рівню відповідають 13 позитивних оцінок «+» («так»), які показують, що дитина виявляє інтерес до пропонованого завдання, приймає його і послідовно виконує; дає відповіді на усі поставлені питання; має позитивне ставлення та уявлення про себе; описуючи себе, називає свої зовнішні особливості та внутрішні якості, почуття, бажання, мрії; відзначає присутність у взаєминах та цінність поваги,

довіри та любові у стосунках із близькими людьми, виражає свої почуття до них, обґрунтовує ставлення; виявляє переважно оптимістичне світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього. Інші оцінки свідчать про недостатній рівень виконання завдання, який демонструє дитина, що неохоче приймає завдання, відволікається, потребує нагадування інструкції; не відповідає на усі питання; утруднюється під час опису своїх індивідуальних особливостей, визначення власних чеснот, почуттів, бажань та мрій; значущості у житті близьких людей; не обґрунтовує своє ставлення до них; має занижену самооцінку; демонструє песимістичне світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього.

У процесі здійснення підготовчої роботи з літературним текстом необхідно оцінити прояв дитиною інтересу до новизни; навичок аналізу, порівняння, узагальнення; актуальні знання про казку «Котик і півник». У завданні «*Згадайтеся, про що нова книжка*» проявами для оцінювання є наступні ознаки ціннісного ставлення дитини до світу: 1. Дитина виявляє інтерес до нового пакету з книжкою. 2. Відгукується на пропозицію розглянути пакет з книжкою. 3. Бере участь в обговоренні питання «Про що книжка Котик і півник?». За наявності усіх трьох ознак у поведінці, дитина демонструє достатній рівень виконання завдання. У випадку, коли дитина не реагує на пропозицію дорослого розглянути новий пакет з книжкою, виявляє байдужість та пасивність, рівень виконання нею завдання є недостатнім.

Під час виконання завдання «*Розкажіть*» оцінюються навички дитини аналізувати, порівнювати та узагальнювати зовнішні ознаки тварин за допомогою фіксації відповідей на запитання дорослого. За результатами виконання завдання визначають достатній рівень, якщо дитина пригадує, як виглядають кіт та півень, називає їх характерні ознаки, відзначає спільні і відмінні риси; та недостатній рівень, коли дитина допускає помилки під час опису тварин, утруднюється у виокремленні спільних та відмінних рис kota та півня; або не може проаналізувати, порівняти, сформулювати власну думку щодо персонажів.

У завданні «*Три головні ознаки*» слід виявити сформованість у дитини навички аналізувати зовнішні ознаки тварин. Проявами для оцінювання є відповіді на запитання дорослого. Дитина показує достатній рівень виконання завдання, якщо визначає три характерні особливості kota та півня, зображує їх, пояснює свій вибір; в іншому разі, коли дитина не може самостійно виконати завдання, не визначає характерних особливостей тварин – недостатній рівень.

Під час виконання завдання «*Припущення*» показниками аналізу діяльності дитини є ціннісне ставлення до інших і до світу та прояв навичок аналізувати ситуацію. Слід зафіксувати відповіді дитини на 4 запитання дорослого. Результати виконання завдання: достатній рівень - дитина активно і зацікавлено включається в обговорення, формулює припущення,

розрізняє уявні та реальні історії, демонструє емоційну включеність, відкритість до нового досвіду та готовність до нових дій; недостатній рівень - дитина не виявляє цікавості до завдання, відповідає швидко і коротко, не аналізуючи запитання; демонструє пасивність та неготовність до подальшої роботи з казкою.

На основному етапі спостереження під час *«Роботи з припущеннями»*, *«Обговорення казки за запитаннями»*, виконання дитиною завдання *«Небезпечний ліс»* необхідно оцінити діяльність дитини за такими показниками: - уявлення про оточуючу дійсність; - прояв навичок аналізувати події казки, порівнювати дії героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити умовисновки. Дитина, яка демонструє достатній рівень виконання завдання, аналізує історію, доводить її особливості; встановлює зв'язки між діями героїв казки та їх наслідками; співчуває їм; визначає об'єкти та дії, які є небезпечними у лісі, пояснює свою думку. Недостатній рівень виконання завдання показує дитина, яка сама не визначає особливостей історії; не бачить залежності подій, що відбуваються у казці, від дій її героїв; не співпереживає Півнику і Котику; утруднюється у визначенні небезпечних об'єктів та дій у лісі; не бере участь в обговоренні проблеми «небезпечне оточення».

Показниками для аналізу діяльності та поведінки дитини у завданні *«Допоможіть півнику дістатися з лісу додому»* виступають прояв навичок регуляції своїх дій відносно мети та ситуації та вміння регулювати свої дії для взаємодії з однолітком. Необхідно зафіксувати, чи дитина: 1. Дотримується правил. 2. Узгоджує свої дії з партнером. 3. Досягає мети. Визначають достатній рівень виконання завдання, якщо дитина свідомо шукає шлях без перешкод; веде олівцем по лабіринту; дотримується правил: якщо збилась, то виправляє самостійно чи з допомогою іншої дитини, продовжує далі, або починає спочатку; прислухається до порад і зауважень партнера; домовляється і виконує завдання разом з ним або по черзі; досягає мети завдання. Натомість для недостатнього рівня характерними є дії дитини, коли вона проходить лабіринт швидко, збивається, помилок не помічає, правилами не керується; або діє невпевнено і при невдачах відмовляється від виконання; не слухає і не співпрацює з партнером; не досягає мети завдання.

Під час виконання дитиною завдання *«Перенесіть вежу на лінійці»* поведінку дитини аналізують за такими показниками, як ціннісне ставлення до себе; вміння регулювати свої дії для досягнення мети завдання; вміння регулювати свої дії під час взаємодії з однолітком. Прояви для фіксації: 1. Дотримується правил. 2. Узгоджує свої дії з партнером. 3. Досягає мети. Результати виконання завдання: достатній рівень - досягає мети: переносить вежу на лінійці, не порушуючи конструкції після багатьох спроб; прислухається до порад партнера; виконує завдання разом або по черзі,

підтримує його; недостатній рівень - дитина формально виконує завдання: після декількох спроб порушує правила і переносить кубики будь -яким способом; відмовляється від мети після декількох невдалих спроб; не користується порадами та допомогою партнера, звинувачує його у невдачах.

У завданні *«Як сказати Лисиці «Ні!»* поведінку дитини слід оцінити за такими проявами: 1. Свідомо приймає завдання. 2. Діє рішуче і впевнено. 3. Ділиться своїми почуттями. Дитина демонструє високий рівень виконання завдання, коли усвідомлює важливість власної безпеки, демонструє навички безпечної поведінки в уявній ситуації спілкування з незнайомцями, намагається діяти рішуче і впевнено. Натомість, недостатній рівень показує дитина, яка не розуміє потреби власної безпеки; не має сформованих навичок безпечної поведінки з незнайомцями, під час вправління демонструє нерішучість і невпевненість.

Під час виконання завдання *«Якщо»* оцінюються: - уявлення дитини про себе; - уявлення про стосунки з іншими людьми; - сформовані навички аналізувати події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити умовисновки, фіксує відповіді на запитання дорослого. За результатами виконання завдання визначають достатній рівень, якщо дитина усвідомлює важливість безпеки власної та інших; аналізує події; визначає можливі як безпечні, так і небезпечні наслідки поведінки героїв казки; та недостатній рівень, коли дитина не розуміє важливості безпеки власної та інших; самостійно не визначає можливі наслідки дій героїв казки; проявляє недостатню мовленнєву активність в обговоренні теми.

У завданні *«Що робити в складній ситуації?»* показниками для аналізу поведінки дитини є: - ціннісне ставлення до себе і до інших; - уявлення про стосунки з іншими людьми; - сформовані навички аналізувати складну ситуацію, шукати її вирішення. Прояви для оцінки: 1. Називає почуття Котика. 2. Висловлює співчуття Котику. 3. Розповідає, що робити в складній ситуації, коли ти сильний і сміливий. 4. Розповідає, що робити в складній ситуації, коли ти маленький і слабкий. Рівень виконання дитиною завдання є - достатній, коли вона називає почуття, які переживав Котик, коли вкрали Півника, співчуває йому; виявляє впевненість у собі за необхідності діяти в складній ситуації; пропонує власні варіанти дій у складних ситуаціях за різних умов, а також обирає із запропонованих картинок; недостатній – коли дитина не називає почуття Котика та не виявляє співчуття до нього; обирає варіанти дій в складній ситуації лише із запропонованих на картинках; не пов'язує особисті якості героя казки з обраними діями; не проявляє мовленнєвої активності в обговоренні теми *«Що робити в складній ситуації?»*.

Під час виконання завдання *«Якщо не так, то як?»* відповіді дитини аналізують за такими показниками: - ціннісне ставлення до себе; - знання безпечної поведінки; - навички аналізу складних ситуацій, реальних та

уявних умов, прояву винахідливості та мобільності у прийнятті рішень; - навички безпечної поведінки. Результати виконання завдання: достатній рівень - дитина пропонує різноманітні варіанти звільнення Півника; демонструє вміння відстояти себе у складній ситуації; недостатній рівень - дитина не відповідає на питання; не знає, як поводитися в складній ситуації.

На заключному (рефлексивному) етапі діагностичного спостереження у завданні «*Порівняйте*» за відповідями дитини оцінюється: - ціннісне ставлення до себе; - уявлення про себе; - навички аналізу, вміння порівнювати якості героїв казки з власними чеснотами і вадами, робити умовисновки. Дитина демонструє високий рівень виконання завдання, коли ідентифікує себе з персонажем казки; визначає якості героїв казки та власні особливості, виділяє спільні та відмінні риси; дає їм адекватну оцінку. На відміну від цього, недостатній рівень показує дитина, яка не ідентифікує себе з персонажем казки, не називає якості героїв та власні особливості; пасивна в розмові.

В процесі виконання дитиною завдання «*Змінюємо казку*» показниками для аналізу діяльності дитини виступають: - ціннісне ставлення до себе; - знання безпечної поведінки; - навички аналізу реальних та уявних умов розвитку події, вміння виявляти винахідливість у прийнятті рішень. Прояви для фіксації: 1. Складає нову казку. 2. Пропонує нові способи дій у складних ситуаціях. 3. Показує знання правил безпечної поведінки. Рівень виконання дитиною завдання є достатній, коли вона складає нову казку; пропонує нові ефективні способи дій у складних ситуаціях; показує знання правил самозбереження та поведіння в небезпеці; недостатній – якщо дитина не складає нову казку; не виявляє зацікавленості у виконанні завдання; не знає, як поводитися в складній ситуації.

Під час *Рефлексивної розмови «Важливі правила від Котика і Півника»* мовленнєву поведінку дитини аналізують за такими показниками, як – ціннісне ставлення до інших людей; - уявлення про правила безпечної поведінки; - навички аналізу поведінки героїв казки та вміння робити умовисновки. Прояви, які слід зафіксувати: 1. Співвідносить поведінку героїв і відповідні правила (якщо дитина співвіднесла 2 і більше правил, поставте «+», лише 1 правило «-»). 2. Визначає важливе для себе правило. 3. Обґрунтовує свій вибір. Результати виконання завдання: достатній рівень - дитина пригадає та співвідносить поведінку героїв казки і ситуації, з яких узагальнене відповідне правило; визначає важливе для себе правило безпечної поведінки, обґрунтовує свій вибір; недостатній рівень - дитина не може пригадати казку і визначити важливе для себе правило.

За підсумками діагностичного спостереження за проявами психологічної стійкості в поведінці та навичках дитини старшого дошкільного віку в уявній та реальній ситуації взаємодії з однолітками з використанням казки аналізуються результати виконання дитиною усіх

ігрових діагностичних завдань. На основі узагальнення отриманих даних визначають тенденцію до визначення особливостей прояву психологічної стійкості в поведінці та діяльності кожної дитини.

Висновки. Використання діагностичної функції казки надає дорослому нові можливості діагностичного спостереження за навичками та особливостями поведінки в ситуації виконання творчих завдань, які здійснюються в індивідуальному форматі та взаємодії дитини з однолітками в парах, малих групах та колективно. Унікальна здатність дитини до яскравого проживання казкових подій як реальних обставин життя, активне занурення та проживання казкових ситуацій суголосно поєднується із виховною та корекційною практикою, актуалізує можливості казки слугувати психологічним засобом для діагностичних спостережень, що визначають особливості поведінки та в цілому розвиток дитини.

Література:

1. Гавриш Н.В., Піроженко Т.О. Поліфункціональні можливості казки в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки*. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2024. № 10(44). С. 850-862. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-850-862](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-850-862)
2. Піроженко Т.О., Соловійова Л.І., Карабаєва І.І. Психологічна стійкість дитини в системі освітніх орієнтацій. *Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Plovdiv, Bulgaria*. 2024. Pp. 159-165. URL: <https://eu-conf.com/en/events/formation-of-professional-culture-of-specialistsin-the-field-of-education/>

References:

1. Gavrysh N.V., Pirozhenko T.O. (2024). Polifunktsionalni mozhlyvosti kazky v osvitnomu protsesi z ditmy doshkilnoho viku. [Multifunctional possibilities of fairy tales in the educational process with preschool children]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, 10(44), 850-862. Retrived from [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-850-862](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-850-862) [in Ukrainian].
2. Pirozhenko T.O., Soloviova L.I., Karabaeva I.I. (2024). Psykholohichna stiikist dytyny v systemi osvitnikh orientatsii [Psychological stability of the child in the system of educational orientations]. *Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Plovdiv, Bulgaria*. (pp. 159-165). Retrived from <https://eu-conf.com/en/events/formation-of-professional-culture-of-specialistsin-the-field-of-education/> [in Ukrainian].